

tuinjournaal

LUSTRUMUITGAVE 35 JAAR NTS

SEPTEMBER 2015 - JAARGANG 32 - NUMMER 3

1980
2015
LUSTRUM

Inhoud

Voorwoord	3
I – NEDERLANDSE TUINENSTICHTING 35 JAAR	
35 jaar Nederlandse Tuinenstichting: 1980-2015	4 - 5
Betrokkenen aan het woord over NTs	
Karel Loeff, Erfgoedvereniging Heemschut: “Enorme inzet voor ons erfgoed”	6
Henk Dijkstra, Prins Bernhard Cultuurfonds: “Blijf onderzoeken en verbinden”	7
Marjorie Gisolf-Smit, NTs-vrijwilliger: “NTs meer op de kaart zetten”	7
Carien van Boxtel, NTs-vrijwilliger: “Iets doen voor je stad”	8
Paul Machielsen, Kwekerij Abbing: “Enthousiasme en passie voor het tuinieren doorgeven”	9
Ronald Talsma en Martin de Ruiter, eigenaren van tuin ‘Warwinckel’: “Tuinieren is een heerlijke bezigheid”	10
II – LUSTRUM ‘TUINEN VAN DE TOEKOMST’	
Programma lustrum 26 september 2015	11
‘Tuinen van de Toekomst’: een boom opzetten over groene trends	
Wat is het paradijs op aarde?	12
Ochtendprogramma	
Sprekers ochtendprogramma: Ann Meskens	13
De tuin als zeldzaam wordend voorrecht	
Sprekers ochtendprogramma: Erik de Jong	14 - 15
De kracht van tuin en park	
Sprekers ochtendprogramma: Eric-Jan Pleijster	16
Tuinieren op de groene restjes van Rotterdam	
Sprekers ochtendprogramma: Beline Geertsema	17
Blijft tuinieren als hobby bestaan?	
Middagprogramma	
Lustrumevenement ‘Tuinen van de Toekomst’:	18
Zes presentaties: Cor van Gelderen, Suze Peters, Carrie Preston, Elyze Storms-Smeets, Hans Pijls, Dedde Smid	
Pop-up tuinieren met je buurt	20 - 21
De tuinruïne van kasteel Bleijenbeek	22 - 23
EXCURSIECOMMISSIE	
Lustrumexcursie naar Vlaanderen op 4, 5 en 6 juni 2015	24
Excursie Utrechtse Heuvelrug en Betuwe, 4 juli 2015	25
OPENTUINENCOMMISSIE	
De Warmoesch Hoff: Mooie moestuin en meer...	26 - 27
MONUMENTENCOMMISSIE	
Een tuin als bindmiddel	28 - 29

DEZE SPECIALE LUSTRUMUITGAVE VERVANGT HET REGULIERE TUINJOURNAAL

Voorwoord

In 2015 bestaat de Nederlandse Tuinenstichting 35 jaar - een lustrum dat we op zaterdag 26 september in Wageningen vieren met het evenement ‘Tuinen van de Toekomst’.

De afgelopen 35 jaar is in Nederland meer besef ontstaan voor het belang van behoud en instandhouding van tuinen en parken. ‘Groen’ moet in ieder geval net zoveel aandacht krijgen als het gebouwde monument.

Tuinen maken deel uit van ons culturele erfgoed, omdat ze ons een rijker beeld geven van een voorbije periode. Om tuinen uit bepaalde periodes te behouden, is een zorgvuldige aanpak nodig; een tuin is immers volledig afhankelijk van dagelijks onderhoud en deskundige zorg. Zonder menselijk ingrijpen gaat een tuin onherroepelijk verloren. Juist dat bewerkelijke maakt tuinen uiterst waardevol, maar ook kwetsbaar.

In deze speciale editie van het Tuinjournaal richten we ons op de toekomst. Aanleiding is het 7^e lustrum van de Nederlandse Tuinenstichting dat in dit nummer centraal staat. Op 26 september willen we het belang van een groene leefomgeving voor het voetlicht brengen. En antwoord krijgen op de vraag: ‘Hoe gaan tuinen en parken zich in de 21^e eeuw ontwikkelen’?

Daarnaast willen we het maatschappelijke draagvlak voor tuinen en parken verbreden en aansluiting zoeken bij nieuwe trends. We nodigen u van harte uit om deel te nemen en u op deze feestelijke dag te laten inspireren door ‘Tuinen van de Toekomst’.

Marian Lenshoek
Hoofdredacteur

Emilie Horst-Goossens
Lustrumcommissie

Robertien Aberson
Lustrumcommissie

35 jaar Nederlandse Tuinenstichting:

1980-2015

Met de klok mee: 1. Donateurs bezoeken kwekerij In Goede Aarde in Biervliet. Fotografie: Emilie Horst-Goossens. 2. Excursies naar kwalitatief interessante tuinen zoals 'De Bloemenzee' in Laren. Fotografie: Els Lelyveld-Arens 3. De rapporteurs van de Monumentencommissie: meldpunt voor bedreigde tuinen en parken. Fotografie: Christie Weduwer 4. Gered: tuin en kwekerij De Walburg in Nuenen van tuinarchitect Hetty Cox. Fotografie: Marion Kruisbrink 5. Tuinieren op bijzonder niveau: de tuinzondernaam van Frank Thuyls in Liessel. Fotografie: Ad van Gerwen 6. Sociaal tuinieren in Amsterdam-Noord met een enthousiast team van de Lions Club. Fotografie: Suzanne Kooij

De woorden 'Groene Historie, Groene Toekomst' geven kort en krachtig weer waar de Nederlandse Tuinenstichting (NTs) voor staat. En waarom de NTs donateurs heeft, mensen die de doelstelling steunen, al sinds de oprichting, maar ook sinds heel kort. Waarom ongeveer 70 vrijwilligers bevlogen hun tijd en energie inzetten voor de NTs. En waarom de NTs door moet gaan in de 21e eeuw.

Tekst: Beline Geertsema

Zaaien

In 1980 kwamen een aantal open tuineigenaren bijeen. In die tijd was er niet veel belangstelling voor historische tuinen en parken, wel voor het gebouwde erfgoed. Men maakte zich zorgen over het vogelvrij zijn van sommige historisch waardevolle tuinen. Ook hoopte men iets te kunnen doen voor het behoud voor de toekomst van hun eigen tuinen. Tal van activiteiten kwamen op gang. Er werden excursies naar tuinen georganiseerd. Meer privétuinen gingen open, er kwam een Open Tuinengids. De NTs gaf opdracht voor onderzoek naar tuinarchitecten uit het verleden, vooral uit de 19e en 20e eeuw. De eerste Tuinjournaals verschenen, prachtige kleine boekjes met veel informatie. De Nederlandse Tuinenstichting heeft zich vanaf het begin ingezet om tuinen de monumentenstatus te geven, om het voortbestaan veilig te stellen. In de jaren tachtig werden tuinen een hype.

Oogsten

Was de NTs in de beginjaren de eerste en enige organisatie die zich om historische tuinen en parken bekommerde, inmiddels houdt een aantal zusterorganisaties zich eveneens bezig met dit onderwerp. Bovendien is dankzij onderzoek veel meer kennis over historisch groen beschikbaar. Binnen de NTs is het de Monumentencommissie, gesteund door haar landelijke netwerk van groenerfgoedambassadeurs (voorheen rapporteurs), die zich inzet voor het behoud van parken en tuinen. Of een actie voor behoud van groen erfgoed succes heeft, hangt doorgaans af van de inzet van plaatselijke vrijwilligers. De NTs is voor hen vaak een klankbord en vraagbaak. Het is geweldig om mensen te kunnen adviseren bij de aanpak van hun acties.

In de afgelopen jaren is daarbij op een aantal plaatsen samengewerkt met Heemschut en lokale organisaties. Gezamenlijk ondertekende bezwaarschriften gingen de deur uit, er werd

gezamenlijk geprocedeerd en de proceskosten werden gedeeld. Niet afzonderlijk het buskruit uitvinden, maar samen sterk is een zeer positieve ontwikkeling.

Maar dat is natuurlijk niet het enige dat de NTs doet. Inmiddels staan 300 tuinen in onze Open Tuinen Gids. Het Tuinjournaal wordt door sommigen het mooiste tuintijdschrift van Nederland genoemd. En de interessante excursies zijn vaak overtekend. Daarnaast zet de NTs zich sinds 2011 in voor het opknappen van tuinen in achterstandswijken bij mensen die dat zelf niet meer kunnen. Vanuit Amsterdam waaiert het project sociaal tuinieren landelijk uit. Diverse organisaties volgen het project met grote interesse.

Toekomst

De NTs weet dat tuinen en parken goed zijn voor ons welzijn en voor de biodiversiteit. Dat zij bovendien een middel zijn om de wateroverlast op te vangen, mits de tegeltuinen ook weer groen worden. Dat mensen die in of bij groen wonen gelukkiger zijn. Dat huizen en monumenten bij groen meer waard zijn (helaas weten projectontwikkelaars dat ook). En dat het voortbestaan van veel parken onder druk staat door bezuinigingen. Een belangrijk punt van aandacht is vooral volgende generaties enthousiast te krijgen voor het groen. Om jongeren weg te krijgen van de schermen en gewoon verstoppertje te laten spelen tussen struiken en bomen. Want daar begint de liefde voor ons groen cultureel erfgoed. En wie de jeugd heeft, heeft de toekomst! In dit lustrumjaar zet de NTs tuinen van de toekomst in de schijnwerpers met het thema 'Leven met en in groen in de 21e eeuw'. Tuinen en parken en groen kunnen verbinden en meehelpen aan een betere samenleving.

De Nederlandse Tuinenstichting blijft zich sterk maken voor het behoud van groen cultureel erfgoed. Met uw hulp. Nu en in de toekomst.

Omslag Tuinjournaal, mei 1996.

omslag Tuinjournaal november 1993.

We vroegen betrokkenen naar hun binding met de Nederlandse Tuinenstichting: het Prins Bernhard Cultuurfonds dat ons al jaren steunt, partnerorganisatie Heemschut, onze vrijwilligers en een opentuin eigenaar. Waarom vinden zij de Nederlandse Tuinenstichting belangrijk?

Karel Loeff, Erfgoedvereniging Heemschut

“Enorme inzet voor ons erfgoed”

Tekst: Marian Lenshoek

Groen erfgoed is belangrijk, vindt Heemschut-directeur Karel Loeff: “De Nederlandse Tuinenstichting beoogt een bijzonder doel: aandacht vragen voor (historische) tuinen, en propageert daardoor ook de instandhouding. Veel mensen zien misschien wel de schoonheid, maar niet wat een tuin nu zo bijzonder maakt. Groen erfgoed is een specialisme. Aanleg en onderhoud zijn bijvoorbeeld zeer arbeidsintensief. Bomen en struiken groeien, wat vraagt om regelmatig onderhoud; planten moeten regelmatig worden vervangen. Dit maakt onze tuinen en parken kwetsbaar.”

Het is belangrijk dat de NTs zich met haar enthousiaste vrijwilligers zo enorm inzet om het draagvlak voor ‘groen’ te vergroten, vindt Loeff: “Als directeur van een vrijwilligersorganisatie zie ik dagelijks de belangrijke toegevoegde waarde die vrijwilligersorganisaties leveren met hun inzet voor behoud en herstel. Dus op naar de 50!”

Aandacht in brede zin

Karel Loeff vindt het essentieel dat er meer aandacht wordt gegeven aan het behoud en de instandhouding van groen erfgoed. “Mij baart het wel zorgen dat we nog te vaak tegen elkaar in roepen. Ik ben sterk voorstander van gezamenlijke belangenbehartiging, zodat we een bredere stem kunnen laten horen naar die groepen die zich niet (zo) bewust zijn van de waarde van ons erfgoed.”

“Ik hoop dat de jongere tuinen, zoals die van het Rosa Spierhuis in Laren van Mien Ruys, ook echt breder gewaardeerd gaan worden. Soms snap ik onze samenleving niet. We zijn met z’n allen laaiend enthousiast over Piet Oudolf, maar een ontwerp uit de jaren zestig van een toonaangevende tuinarchitect als Mien Ruys schoffelen we weg. Als je foto’s van haar tuinen bekijkt, zie je juist dát wat nu hip is. Belangrijk voor de NTs vind ik om in brede zin structurele aandacht te vestigen op het uitgebreide scala aan Nederlandse tuinarchitecten en -ontwerpers. Dat streven maakt mij heel gelukkig!”

Erfgoedvereniging Heemschut is de grootste en één van de oudste particuliere verenigingen voor bescherming van cultuurmonumenten.

Henk Dijkstra, Prins Bernhard Cultuurfonds

“Blijf onderzoeken en verbinden”

Tekst: Marian Lenshoek Fotografie: H. Vluggen-Hamaekers

Het Prins Bernhard Cultuurfonds steunt de Nederlandse Tuinenstichting al vele jaren. “De Nederlandse Tuinenstichting spreekt mij aan door de aandacht voor hedendaagse en historische tuinen en de verdieping met tuinhistorie,” zegt Henk Dijkstra, adviseur bestedingen Erfgoed/Monumentenzorg, Prins Bernhard Cultuurfonds.

Aantrekkelijke woon- en leefomgeving

“Het is belangrijk dat een organisatie als de Nederlandse Tuinenstichting zich inzet voor behoud en herstel van bijzondere tuinen en parken, aangezien deze steeds meer onderdeel vormen van het publieke domein. Tuinen en parken vergroten de aantrekkelijkheid van onze woon- en leefomgeving. De NTs stimuleert de instandhouding van tuinen en parken en dat is hard nodig want het groene erfgoed is zeer kwetsbaar. Gebrekkig onderhoud heeft vaak grote gevolgen, zoals het afsterven van bomen en planten waardoor het ontwerp van tuin en park en de beleving ervan behoorlijk worden aangetast. Daarnaast is het onderhoud aan tuinen en parken zeer arbeidsintensief en dus kostbaar. Het is dan ook van groot belang bij een breed publiek draagvlak te stimuleren, zodat zij zich vrijwillig inzetten voor het in stand houden van de bijzondere tuinen en parken die Nederland rijk is.”

“Ik wil de Nederlandse Tuinenstichting graag een boodschap meegeven: blijf vooral onderzoeken en verbinden. Nederland kent een bijzondere en een lange tuintraditie die het waard is om onder de aandacht te brengen van een breed publiek. Nationaal en internationaal, zodat iedereen volop kan genieten van alle facetten van de tuinen en parken die ons land te bieden heeft.”

Het Prins Bernhard Cultuurfonds is pleitbezorger van cultuur, natuur en wetenschap in Nederland en daarbuiten. Met financiële bijdragen, opdrachten, prijzen en beurzen stimuleert het fonds bijzondere initiatieven en talent.

Marjorie Gisolf-Smit, NTs-vrijwilliger

“NTs meer op de kaart zetten”

Tekst: Marian Lenshoek Fotografie: Dorien Smit

“Via tuin vrienden zijn we ruim dertig jaar geleden donateur geworden van de Nederlandse Tuinenstichting. Onze tuin zou de moeite waard zijn om open te stellen voor donateurs. Het ontvangen van donateurs, het bezoeken van de opengestelde tuinen en de aangeboden excursies (voor zover we daar tijd voor hadden) bleken de moeite waard, leuk en inspirerend.

Positie uitbouwen

Toen we verhuisden naar een appartement in een ander deel van Nederland zijn mijn man en ik lid gebleven. Toevallig werd zocht de Excursiecommissie op dat moment een nieuw lid. Na ruim tien jaar is het nog steeds leuk om nieuwe en verrassende tuinen en parken te vinden die onze donateurs mogelijk aanspreken. Uit nieuwsgierigheid ben ik deel gaan nemen aan de vrijwilligersdagen en merkte de bevoegdheid om de NTs meer op de kaart te zetten. Het was nog een zoekproces en dat sprak mij aan.” Marjorie is op die manier ook betrokken geraakt bij de commissie ‘Nieuwe Trends’; een inspirerende groep mensen die nieuwe ideeën ontwikkelen. Hoe ziet zij de toekomstige rol van de NTs? “De NTs zou haar positie als een nationaal erkende intermediair verder kunnen uitbouwen. Iedereen die vragen of zorgen heeft over ons culturele groen moet bij de NTs terecht kunnen en goed doorverwezen of geïnformeerd worden. Ook belangrijk vind ik het ontplooiën en ondersteunen van nieuwe initiatieven. In de basis blijft de NTs een organisatie die gedragen wordt door de vele enthousiaste vrijwilligers en sterk betrokken donateurs en bedrijfsdonateurs, die hun ervaring en kennis in de NTs bij elkaar brengen.”

Carien van Boxtel, NTs-vrijwilliger

“Iets doen voor je stad”

Tekst: Martje van den Bosch

Fotografie: Rasa Lauřinaviciene

Fotografie: Evi Zaborsky

Tuinontwerper Carien van Boxtel is rapporteur van de Nederlandse Tuinenstichting NTS voor Midden-Brabant, de Bommelerwaard en de Betuwe. Na een carrière als advocaat volgde zij de opleiding Tuin- en Landschapsinrichting (afstudeerrichting tuinarchitectuur) aan Hogeschool Van Hall Larenstein. Zij is de grondlegger van de TorenTuin in Zaltbommel, een buurtproject van anderhalve hectare groen. Ze werkte onder andere voor Copijn Tuin- en Landschapsarchitecten aan de Rijksmuseumtuinen en zij ontwierp een tuin op de RHS Chelsea Flower Show 2015 voor Schellevis Beton.

De tuin is een wezenlijk onderdeel van het leven voor Carien. Van beide ouders kreeg zij liefde voor tuinen en natuur mee. Ook beide grootouders gaven de spreekwoordelijke paplepel aan groen. Haar grootouders van moeders kant maakten een grote tuin in Jisp en waren sterk beïnvloed door Mien Ruys; langer geleden hadden haar ouders en grootouders een moes- en siertuin met een tuinhuisje op oud-Sloterdijk. Een plant of bloem brengt haar zo weer terug in de tijd dat zij als enige de Lathyrus mocht knippen. “Een tuin houdt de herinnering levend door licht, geur en kleur.”

Verborgene schoonheid

Carien heeft een onderzoekende aard, wil weten waar iets vandaan komt. De opleiding Larenstein wakkerde haar analytische inslag aan: Wat heeft een ontwerper bewogen? Welke lagen liggen er verborgen? “Als ontwerper ben je niet alleen bezig om wat leuke plantjes bij elkaar te zetten. Door de opleiding aan Larenstein ben ik ook getraind in het lezen van oude kaarten, waardoor je bijvoorbeeld kunt begrijpen hoe hoogteverschillen zijn ontstaan.”

Carien voelt zich aangetrokken tot parken, pleinen en openbare ruimten die van grote betekenis zijn voor mensen.

“Alles van waarde is weerloos. Het - binnen haalbare grenzen - behoud van en vooral kennis over een mooie tuin of een park vind ik van belang. Door die kennis te delen kunnen anderen de waarde en (soms) verborgen schoonheid er ook van inzien en begrijpen waarom het er ooit gekomen is. Inzichten van honderden jaren geleden zijn nog steeds waar.

Als NTs-rapporteur ben ik in mijn eigen woonplaats actief door bijvoorbeeld in de gemeente in gesprek te gaan met de wethouder over park en openbaar groen. Ik wil er rechtstreeks mee bezig zijn; er op aangesproken kunnen worden.”

In het vorige Tuinjournaal schreef Carien over F.W. De Virieu, die het Zaltbommelse singelpark ontwierp. Hij inspireert haar om ‘iets te doen voor je stad’. Als grondlegger van de TorenTuin en als rapporteur geeft zij vorm aan haar betrokkenheid bij waardevol groen. “Je kunt afwachten tot een ander het oppakt. Mijn motto is: iemand moet het doen. Door mijn werk voor de Nederlandse Tuinenstichting kan ik ‘iets doen voor mijn omgeving’.”

Paul Machielsen, Kwekerij Abbing

“Enthousiasme en passie voor het tuinieren doorgeven”

Tekst: Marian Lenshoek Fotografie: Wilna Kuiper

“Kwekerij Abbing bestaat dit jaar 123 jaar. Toen Jan Abbing zijn bedrijf begon, waren zijn eerste klanten vooral landgoedeigenaren. Vanuit deze ‘roots’ vindt Abbing het belangrijk dat er in Nederland een organisatie is die zich bezig houdt met het behoud en herstel van bijzondere tuinen en parken.

Zo schreef Jan Abbing in een van zijn catalogi uit 1912: *Voor een groot park of buitenverblijf is een ruime blik en opvatting een bepaalde vereischte, om een grootsch en schoon geheel te verkrijgen. Echter ook de onderdelen van den aanleg moeten geheel volmaakt en in volkomen evenwicht met het geheel zijn, opdat alles, elke plant, boom en groep tot zijn recht komt.....* Dit geldt natuurlijk nog steeds voor grote, maar ook kleinere tuinen.”

In de genen

“Ik vind het belangrijk dat veel Nederlanders het belang inzien van een groene omgeving, vanuit het besef dat dit ook geld mag kosten; het draagt namelijk bij tot een beter welzijn voor iedereen. Het liefst zie ik een organisatie als de National Trust in het Verenigd Koninkrijk, waar het behoud van het culturele erfgoed in de genen van de Britten zit. Maar al zou de Nederlandse Tuinen-

stichting dit op kleinere schaal voor Nederland kunnen betekenen, op het gebied van tuinen en parken, dan zijn wij al heel tevreden.”

“Wij ondersteunen de Nederlandse Tuinenstichting als bedrijfsdonateur door nieuwe donateurs een plantenbon te geven. Het mes snijdt aan twee kanten: nieuwe donateurs maken kennis met een ‘groen’ bedrijf als Abbing en het nieuwe lidmaatschap ondersteunt de Nederlandse Tuinenstichting in al haar activiteiten.

Al vanaf het begin van het bestaan van de NTs geeft Abbing donateurs van de NTs korting op de aanschaf van planten. Wij hopen dat de Nederlandse Tuinenstichting de komende tijd door mag groeien en steun mag vinden onder een grotere en bredere groep tuinliefhebbers. Belangrijk is dat het enthousiasme en de passie voor het tuinieren doorgegeven worden aan komende generaties.”

Ronald Talsma en Martin de Ruiter, eigenaren van tuin 'Warwinckel'

“Tuinieren is een heerlijke bezigheid”

Tekst: Marian Lenshoek Fotografie: Onno van Gastel

Een mooi voorbeeld van een open tuin die voldoet aan de kwaliteitscriteria van de Nederlandse Tuinenstichting is 'Warwinckel' in Zevenhuizen.

“We lopen nog niet zo lang mee met de NTs, maar vinden wel dat de stichting haar nut in de jaren heeft bewezen. Blijf dus vooral zo doorgaan; er is nog zoveel groen dat onze aandacht nodig heeft. Dat kan een park zijn of een landgoed, maar ook een gewone straat waarin het zoveel prettiger wonen is met groen in de buurt,” zeggen Ronald en Martin.

Niet te aangeharkt

Hun tuin staat vanaf ongeveer 2005 in de Open Tuinen Gids, het visitekaartje van de Nederlandse Tuinenstichting met kwalitatief hoogstaande tuinen en parken die opengesteld zijn. “We houden van het werken in de tuin; van de uitdaging om combinaties te maken op kleur of vorm of juist grote groepen te maken van een specifieke plant. Het aardige aan tuinieren is dat het soms lukt, maar ook wel eens niet. We hebben afgeleerd om alles te willen controleren; een tuin moet niet te aangeharkt zijn. Dat is de creatieve uitdaging. En niet onbelangrijk is dat tuinieren ontspanning geeft na het dagelijkse werk.”

“De voldoening halen we uit de vogels die hier broeden, de reigers die elke avond in de grove dennen komen slapen en de ransuilen die hier al woonden voor dat wij hier kwamen. Essentieel is ook de feedback van bezoekers aan onze tuin, die het hier prettig vinden en van de tuin genieten.”

Voor deze bevoegde tuineigenaren is het belangrijk om te voldoen aan de kwaliteitscriteria die de NTs aan open tuinen stelt. “Maar kwaliteit betekent voor iedereen iets anders,” vinden ze allebei: “Bij ons staat voorop dat we de combinaties die we maken zelf mooi vinden. Als bezoekers dat ook vinden, dan is dat mooi meegenomen.”

Martin de Ruiter (l) en Ronald Talsma

'Warwinckel' in Zevenhuizen is tuin nr. 229 in de Open Tuinen Gids 2015.

Lustrumevenement Nederlandse Tuinenstichting 26 september 2015

Locatie: Hotel de Wageningsche Berg, Gen. Foulkesweg 96, 6703 DS te Wageningen

PROGRAMMA

10.00 uur: Ontvangst

10.30 uur: Welkom en introductie thema

10.45 uur: Introductie gespreksleider en 4 panelleden:

Erik de Jong (hoogleraar Cultuur, Landschap en Natuur UvA)

Ann Meskens (ethica en filosoof)

Eric-Jan Pleijster (landschapsarchitect LOLA Landscape Architects)

Beline Geertsema-Key (tuinontwerper, voorzitter Nederlandse Tuinenstichting),

Gespreksleider: Kien van Hövell tot Westerflier (Co.Creatie)

11.30-12.30 uur: Panel- (en publieks-) discussie over de ontwikkelingen, de noodzaak, de trends, de filosofie van de 'Tuinen van de Toekomst'

12.30-13.30 uur: Lunch en presentaties van o.a. de NTs, diverse bedrijven, kwekers, boekverkoop, wandeling door Arboretum Belmonte

14.00-15.30 uur: 6 Presentaties op verschillende locaties; naar keuze:

• Planten van de toekomst, door Cor van Gelderen van Plantentuin Esveld, Boskoop

• Onkruid? door Suze Peters schrijfster van het Onkruidboek

• Duurzaam tuinontwerpen, door Carrie Preston (TOOP Tuinen)

• Gelders Arcadië: landgoederenzône van de Veluwezoom; verleden, heden en toekomst, door Elyze Storms-Smeets, docent Hist.Buitenplaatsen en Landgoederen RUG

• Sociaal groen, goed voor mens en maatschappij, door Hans Pijs (van Stichting de Wending)

• Arboretum Belmonte en de Rozencollectie: lezing en rondwandeling

16.00-17.00 uur: Borrel en afsluiting in hotel de Wageningsche Berg, aanbieden opbrengst fundraising voor de Rozencollectie van Arboretum Belmonte

Informatie en inschrijven: www.tuinenstichting.nl

Deelname: NTs-donateurs: € 25,00; niet-donateurs: € 35,00; studenten: € 15,00

Met dank aan: de Iona Stichting, P.W.Janssen's Friesche Stichting

Stichting Doelwijk,

‘Tuinen van de Toekomst’: een boom opzetten over groene trends

Wat is het paradijs op aarde?

De winnende ‘show garden’ van de beroemde Engelse Chelsea Flower Show 2015 was een ontwerp van Dan Pearson. Het was het ultieme voorbeeld van een natuurlijke tuin: rotsblokken met een beekje en wilde bloemen zoals fluitenkruid, akeleien en sleutelbloemen, gras en een krentenboompje. Het resultaat was een tuin met een bijna paradijselijke aantrekkingskracht, die tegelijkertijd veel inspanning en geld kost om aan te leggen en te onderhouden. De tuin was een volledig gekopieerd gedeelte uit de tuin van kasteel Chatsworth, een Engelse landschapstuin, waar deze ‘Rockgarden’ 175 jaar geleden werd ontworpen, geïnspireerd op een alpenweide. Is dit de tuin van de toekomst?

Tekst: Emilie Goossens en Robertien Aberson

Debat Lustrumevenement

De huidige tijd wordt getypeerd door verstedelijking, multitaskende tweeverdieners, globalisering, automatisering, technologische ontwikkelingen en helaas ook vervuiling. Toch is een leefomgeving met veel groen goed voor alle mensen. Wetenschappelijk onderzoek wijst uit dat contact met groen gevoelens van hectiek en stress doet verdwijnen. Groen dicht bij huis en met een multifunctioneel karakter. Maar zonder dat je er uren en uren in moet werken. Welke trends in groen zullen het gaan maken? Natuurlijk tuinieren, dicht bij het ecosysteem van eigen bodem? Zonder

Links: Winnende ontwerp van Dan Pearson voor de Chelsea Flower Show 2015; paarse sleutelbloemen, oeverplanten, gras en water.

Foto: Robertien Aberson

Rechts: De Tuin der Lusten van Jeroen Bosch: linkerdeel triptiek.
Bron: Museo del Prado, Madrid

bestrijdingsmiddelen maar veel ruimte voor insecten en bodemleven? Weinig arbeidsintensief tuinieren? Minder geld voor openbaar groen? Collectieve tuinen? Digitaal tuinieren en de robot die alle tuinwerk verricht? Of juist de nabootsing van de natuur, het half open bloemrijke landschap, ongeacht het lokale ecosysteem, als ultieme technische prestatie, zoals het voorbeeld hierboven.

Tijdens de paneldiscussie op het Lustrum-evenement wil de 35-jarige Nederlandse Tuinenstichting een inspirerend debat ontketen tussen vier deskundigen en het publiek, onder leiding van gespreksleider Kien van Hövell. Lees op de volgende pagina's de persoonlijke visie van de vier panelleden over het thema: ‘Tuinen van de Toekomst’.

Welke vragen wilt u aan het panel stellen?

Mail uw stellingen en vragen naar:

info@tuinenstichting.nl o.v.v. Inbreng Paneldiscussie. Alle inzendingen worden tentoongesteld.

Tijdens de middagpresentaties, waarvoor iedereen gevraagd wordt een keuze te maken uit zes mogelijkheden, worden lezingen gegeven over praktijkvoorbeelden van tuinen, parken en planten van de toekomst. Lees meer hierover op pagina 18.

Meer informatie over het gehele programma van het Lustrumevenement op 26 september en aanmelden: www.tuinenstichting.nl.

De Lustrumcommissie en alle vrijwilligers van de Nederlandse Tuinenstichting hopen op 26 september met velen van u de blik op de toekomst te kunnen richten. Een verjaardagsfeest vol informatie en inspiratie over tuinen en parken in de 21e eeuw.

LUSTRUMEVENEMENT - OCHTENDPROGRAMMA

Introductie op het thema ‘Tuinen van de Toekomst’ door de vier panelleden: Ann Meskens, Erik de Jong, Eric Jan Pleijster en Beline Geertsema.

Sprekers ochtendprogramma: Ann Meskens

De tuin als zeldzaam wordend voorrecht

Bij het woord tuin doemt voor mij nog altijd de oertuin op. Een grote dorpstuin waarin wij alle ruimte hadden en waar buurtkinderen zo maar over de haag ons gebied insprongen. Ja, er waren vroeg op het jaar opduikende krokussen, in de zomer bouwden we kampen of plukten we bessen, even gretig als we in het najaar kastanjes zochten. In de winter hoopten we op sneeuw. We kenden onze tuin zo goed als onze broekzak die vol zat met vondsten uit die tuin, we kenden de luchten die erboven joegen, voorbodes van zon, regen of sneeuw.

Tekst: Ann Meskens Fotografie: Tatiana de Munck

Doorheen het jaar hielpen we met wieden en water geven, we beseften dat bloesems fruit werden, kenden regenwormen en bladluis, we waren voortdurend omgeven door het botten, groeien en bloeien. We wisten niet beter of bijna alle kinderen bezaten een tuin, groot, en als het niet anders kon, dan toch klein.

Droom

Mijn zoon is een stadskind. Hij is binnenshuis vooral vertrouwd met computers en i-Pads, buiten met trottoirs, zebrapaden en stoplichten. Af en toe gaan we naar het stadspark. “Wat mooi,” zegt hij dan. We lopen al wel eens over het gras. Een tuin is voor hem kleiner dan vier vierkante meter maar vertoont zich het vaakst als een balkon(tuin) of een terras(tuin). De tuin van zijn grootvader noemt hij opa’s park omdat hij zich een tuin met die afmetingen niet kan voorstellen. Maar als we op bezoek gaan, speelt hij net zo uitgelaten met de bal of rolt hij door het gras, al is het iets voorzigtiger. Hij helpt nu opa en oma met wieden of gieten, hij houdt misschien nog meer van de tuin dan ik vroeger.

Ann Meskens (1965) studeerde wijsbegeerte en toegepaste ethiek aan de KU Leuven en de Universiteit van Nice. Ze is onder andere auteur, schrijft columns en kiest ervoor om geleheidsfilosoof te zijn. Voor ze zich tot de filosofie wendde, volgde ze een opleiding in Mechelen als tuinbouwtechnicus.

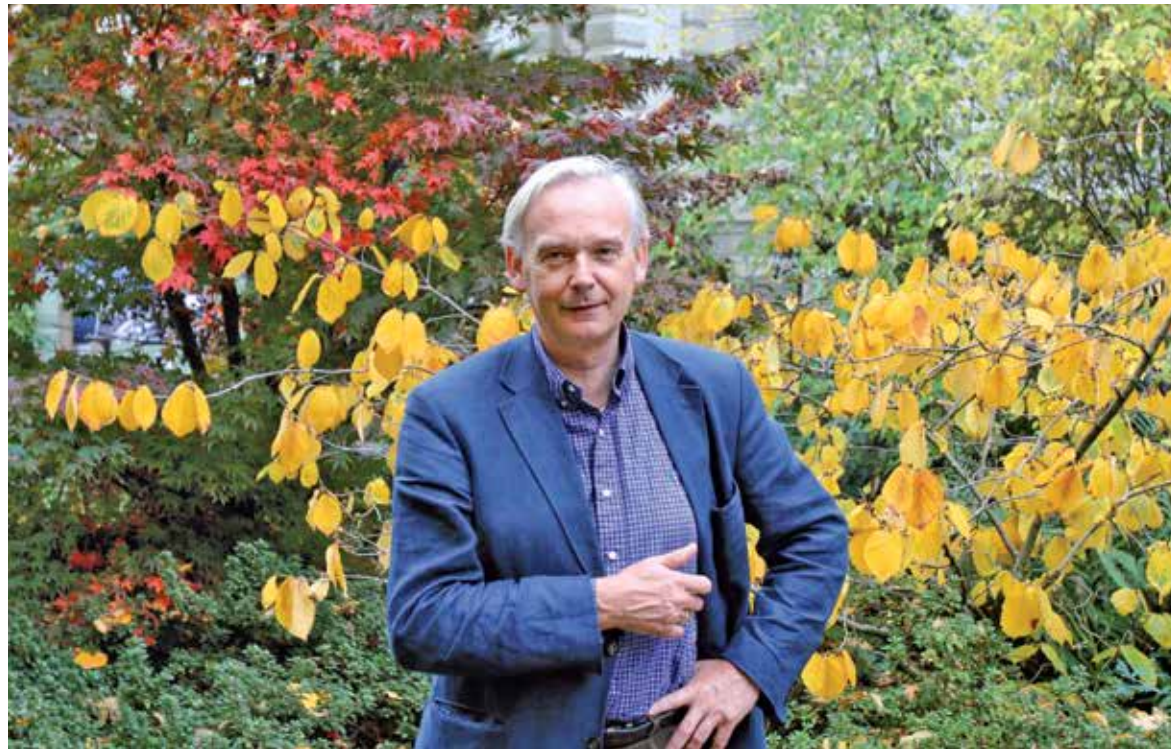

Hij weet dat het een zeldzaam wordend voorrecht is. Zijn vrienden hebben meestal geen tuin, al kennen ze, nu ze groter worden, de weg naar het stadspark. Als ik kinderen van deze gekleurde stedelijke internetgeneratie vraag wat ze willen worden en waarvan ze dromen, is er eentje die een huisrobot noemt, maar verder is er maar één verlangen dat telkens opnieuw opduikt: oh, een tuin. Dat ontroert me.

Sprekers ochtendprogramma: Erik de Jong

De kracht van tuin en park

Tuin en park vertegenwoordigen een krachtige typologie die zich telkens weer kan vernieuwen al naar gelang de tijd dat vraagt. Als ervaringswereld zijn ze daarom essentieel onderdeel van iedere sociale utopie. Als onzichtbaar mycelium liggen ze verweven in het brede spectrum dat de relaties tussen natuur en mens bepaalt. Ze zijn immers agent voor schoonheid, voedsel, gezondheid, welzijn en levensgeluk; ze zijn voorwaarde voor een levende en biodiverse wereld van planten, dieren, mensen, water, aarde en lucht.

Tekst: Erik A. de Jong
Fotografie: Ronald van Weeren

Context is hun sterkte, want hoe individueel ook als plek of plaats, tuin en park zijn altijd verbonden met het weefsel van leven in stad en landschap en kunnen dat ook nog op verschillende schaalniveaus. Die context is overigens ook hun bedreiging, want bij verschuiving van menselijke inzichten kunnen tuin en park ook een andere betekenis toebedeeld krijgen. Maar verdwijnen zullen ze niet: er zal altijd een verschil tussen openbare en dus politieke noodzaak en de private werkelijkheid bestaan.

De trends voorbij

Er zijn dan ook geen tuinen *van* de toekomst, wel tuinen *in* de toekomst. Voorbij verschijnende en verdwijnende (want door commercie ingegeven) trends ligt een vraag van groter belang: die naar duurzaam en blijvend groen in onze verstedelijkende wereld. Daar zijn tuin en park onderdeel van de discussie over fundamentele levenskwaliteit. Klimaatverandering vraagt om

Burgerparticipatie stimuleren via het Sociaal Tuinieren Project van de Nederlandse Tuinenstichting.
Fotografie: Emilie Horst-Goossens

groen in de straat, op de stoep, op daken, in alle nissen die de stad biedt voor plant en dier, tegen verstening en opwarming. Bij de inrichting van land en stad zijn tuin en park instrumenteel niet als afgesloten object, maar als verbinding, zowel ruimtelijk, esthetisch als ecologisch. Een terugtrekkende overheid zal meer investeren in groen (zoals Amsterdam doet) om redenen van duurzaamheid, gezondheid en recreatie. Daarnaast zal burgerparticipatie toenemen (sociaal tuinieren, tijdelijk pop-up groen, stadslandbouw), al maakt tuinieren ook deel uit van 'de echte wereld'. Voor gemeenten, initiatiefnemers van stadsgroenprojecten is het van belang dat ze de vaak hooggespannen verwachtingen bijstellen. Tuin en park kennen ook hun grenzen.

Dynamisch erfgoed

Instituten ontdekken groen als bijdrage aan welzijn: tuinen bij ziekenhuizen, groene kinderdagverblijven, 'groen' spelen in het landschap. Parken en tuinen van enig historisch belang willen als dynamisch groen erfgoed gezien worden, of ze nu beschermd zijn of niet. Hun kracht ligt in de mogelijkheid tot transformatie en herontwerp

met inbegrip van hun historische betekenis. Dat vraagt andere inzichten in de sociale en ruimtelijke rol en betekenis van historisch groen. Het vraagt ook andere historische kennis die nog al te vaak enkel object gericht is en door een elitair wereldbeeld geïnspireerd. Museumstatus voor tuinen en parken met belangrijke collecties van planten en dieren, onderbouwd met publiekseducatie, zullen ons idee over statisch erfgoed bijstellen en wetenschap, cultuur en natuur met elkaar verbinden. Sinds de uitreiking van de nationale Prins Bernard Cultuurprijs aan Piet Oudolf in 2013 kan niemand meer ontkennen dat tuinen, parken en planten wezenlijk onderdeel zijn van onze cultuur. Als dynamisch erfgoed en als levende cultuur zijn zij op vele niveaus agent voor de constructie van onze identiteit als mens en de verantwoordelijkheid die we nu en straks hebben voor de natuur op deze aarde.

Prof.dr. Erik A. de Jong is bijzonder hoogleraar Cultuur, Landschap en Natuur aan de Faculteit der Geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam (UvA).

Sprekers ochtendprogramma: Eric-Jan Pleijster

Tuinieren op de groene restjes van Rotterdam

Als ik aan de tuin uit m'n jeugd denk, dan zie ik de tuin van m'n ouders voor me. Een stuk grond van twaalf bij acht meter, een terras van grindtegels, twee borders van vaste planten aan de zijkanten en in het midden een gazon met grindtegels naar het tuinhuis. Maar ik denk ook aan onze moestuin aan de rand van het dorp. Die twee tuinen waren volledig verschillend. De ene was voor het plezier en de rust, de ander voor het nut. Die verhoudingen lijken veranderd, zeker in de stad.

Tekst: Eric-Jan Pleijster Fotografie: Arno de Snoo

Ir. Eric-Jan Pleijster is landschapsarchitect bij LOLA landscape architects, een bureau voor progressieve landschapsarchitectuur.

Nu woon ik in Rotterdam, midden in de stad. De moestuinen liggen niet meer aan de rand van de stad, maar tussen de gebouwen. Of erop. Er worden groenten verbouwd op braakliggende terreinen in de haven. Zij worden niet alleen bewaard in de eigen diepvries, maar ook verkocht op oogstmarkten en opgediend door lokale restaurants. Deze stadse moestuinen zijn plekken waar mensen uit de hele buurt samenkomen om te tuinieren, maar ook om met elkaar thee te drinken, te debatteren of te feesten.

De publieke stadstuin als prikkel voor de groene stad

Stadslandbouw is nu ongekend populair. Met een stadsmoestuin viel er ook geld te besparen. En dus plukten mijn mede-Rotterdamers bonen en aardbeien van braakliggende terreinen en samen met gelijkgestemden bedachten ze plekken als de 'Pluktuin', de 'Tuin van Tante Sien' of het 'Essenburgpark'.

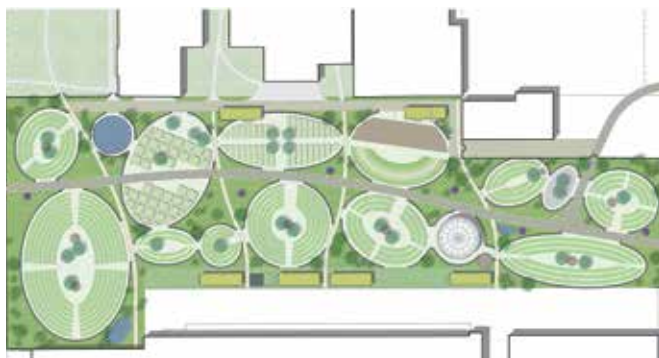
Door de financiële crisis was er plots ook meer ruimte in de stad. De gemeente was blij dat bewo-

ners hier gingen tuinieren. Dit alternatieve groen is vaak onverwachts natuurlijk en heel anders dan al het andere groen van de Rotterdamse singels en parken met het gemaaid gras en hoog opgekroonde bomen. En vaak zijn deze ruimtes even publiek toegankelijk als de gewone stadsparken. Maar wordt de stad er ook mooier en groener van? Met mijn bedrijf maakte ik een kaart van Rotterdam waaruit blijkt hoe veel tuininitiatieven er in Rotterdam zijn, en hoe weinig stadsparken. Door die groene restjes met elkaar te verbinden, ontstaat een samenhangende 'alternatieve' groenstructuur. De tuininitiatieven kunnen dé prikkel zijn om deze te behouden en verder te ontwikkelen, zodat Rotterdam eindelijk die groene stad wordt die het graag wil zijn. Dus ja: publieke stadstuinen kunnen wel degelijk bijdragen aan de stad, als we bereid zijn op een andere schaal naar die tuinen te kijken.

Dit artikel is een samenvatting van het originele artikel dat online beschikbaar is op de NTs-website.

De Alternatieve Natuurkaart van Rotterdam: bestaande groenstructuur en voedseltuinen vormen lineaire parken. Ontwerp: Eric-Jan Pleijster

Ontwerp Voedseltuin Rotterdam door Pleijster: cirkels en ovals voor de voedselproductie volgens permacultuur en restruimtes voor pluktuinen.

Sprekers ochtendprogramma: Beline Geertsema

Blijft tuinieren als hobby bestaan?

Beline Geertsema-Key is tuinontwerper en voorzitter van de Nederlandse Tuinenstichting.

Tekst: Beline Geertsema Fotografie: foto links: Beline Geertsema, foto rechts: Herman Geertsema

Wat is voor mij een tuin? Groen, bloemen, bieslook en peterselie, een krop sla, gewekt worden door een vogel op een tak. Kopje koffie in de zon en genieten van de seizoenen en het groen rondom mij. Kinderen die op het gras dollen, een madelievenkrans maken. Dat is nu al achterhaald. Er is geen ruimte meer voor...

Is het echt zo dat tuinieren een uitstervende hobby is? Wijst het aanbod van de tuincentra daar al op? Er is veel aanbod van 'dode materialen': buitenkeukens, zitmeubilair, kunst, verhardingsmateriaal en een klein beetje planten. Planten die alleen gekocht worden als ze in volle bloei staan.

Groen is goed

In de steden moet de ruimte verdeeld worden tussen wonen, werken, tuinen, parken en recreatie. Daar zijn en komen nog veel meer postzegeltuinen. Er moet ruimte zijn voor fietsen (de bakfiets), schommel, trampoline, de buitenkeuken en het lounge zit-ameublement. Bakken met bloemen en kruiden. Dat alles heeft nauwelijks nog iets met tuinen en planten te maken, maar geeft wel het gevoel van ruimte en 'buiten kunnen zijn'.

In de toekomst zie ik in de steden groene linten slingeren door de woongebieden. In de verschillende wijken is ruimte voor burgerinitiatieven met betrekking tot 'groen' met een gemeenschappelijke invulling en onderhoud. Ook goed voor de sociale cohesie. Groen dicht bij huis is goed voor de biodiversiteit, gezondheid, welzijn van oud en jong, waterbeheer en het beleven van ruimte en stilte, ontstressing. Zijn de betere wijken juist niet mooier en duurder omdat er veel groen is?

Daar waar meer ruimte is, zullen altijd tuinen blijven bestaan. Er zal altijd behoefte bestaan om buiten iets te doen.

Het onderhoud zal steeds meer door machines en robots gebeuren. Wat aanleg en ook wat beplanting betreft zullen er altijd trends blijven. Planten die lang bloeien zoals Geranium Rozanne of sterke planten die niet woekeren of opgebonden hoeven te worden, zullen het winnen van allerlei liefhebbersplanten die veel zorg vereisen. Nu wil men weten wat men eet, is het zelf kweken van voedsel een trend, maar voor hoe lang?

Liefst met veel planten

Botanische tuinen, collectietuinen (arboreta, pineta) zullen, naar mijn mening, moeten blijven bestaan als musea over planten; bronnen van kennis waar men veel voorlichting over planten geeft.

Voor de tuinen van de toekomst zal gezocht moeten worden naar een slim gebruik van de ruimte, waarin beplanting samen gaat met verharding, afvoer van hemelwater, biodiversiteit en ontspanning. Een mooie uitdaging, die zeker op te lossen is en liefst met veel planten.

LUSTRUMEVENEMENT - MIDDAGPROGRAMMA

Zes middagpresentaties over het thema 'Tuinen van de Toekomst' door Cor van Gelderen, Suze Peters, Carrie Preston, Elyze Storms-Smeets, Hans Pijls, Dedde Smid

Cor van Gelderen van PlantenTuin Esveld in Boskoop signaleert de ontwikkelingen op het gebied van tuinplanten. Wat zijn de planten van de toekomst? Aan welke eisen moeten ze voldoen? Duurzame beplanting, de eetbare tuin, onderhoudsarme planten, natuurvriendelijke tuinen; wat betekent dat nu concreet? (zie ook: www.esveld.nl)

Suze Peters is tuinontwerper en betrokken bij het Sociaal Tuinieren Project van de Nederlandse Tuinenstichting. Van het Onkruidboek dat ze samen schreef met Caroline Zeevat zijn meer dan 10.000 exemplaren gedrukt. Onkruid is en blijft een gegeven, nu en in de tuinen van de toekomst. (zie www.onkruidboek.nl en www.plantaardig.nu)

De van oorsprong Amerikaanse tuinarchitect **Carrie Preston** wil met haar tuinen mensen naar buiten lokken en meer van hun tuin laten genieten. Hoe kunnen wij buitenruimten inrichten waar mensen graag verblijven en een grotere binding mee krijgen, zodat ze meer gaan geven om de wereld om zich heen? (zie ook: www.studiotoop.nl)

Elyze Storms-Smeets, docent Historische Buitenplaatsen en Landgoederen aan de Rijks-universiteit Groningen, vertelt over de unieke kwaliteit van de Veluwezoom, die in belangrijke mate wordt bepaald door buitenplaatsen en landgoederen. Hoe gaan de betrokken vijf gemeenten hiermee om bij de ontwikkeling van een toekomstvisie voor dit gebied? (zie ook: www.geldersarcadie.nl)

Hans Pijls van Stichting de Wending initieert sociale groenprojecten. Voorbeeld van zo'n project is www.foodforgood.nl, waarbij vrijwilligers werken aan voedselproductie samen met mensen met een zorgvraag. De Wending ontving hiervoor de Rabo Stadslandbouw Award 2015. In deze 'gemeenschapstuinen' staan samen werken en het uitwisselen van kwaliteiten en vaardigheden centraal in combinatie met het helpen van mensen die het wat moeilijker hebben. (zie ook: www.de-wending.nl en www.hanspijls.nl)

Dedde Smid is directeur/bestuurder van de Stichting Belmonte Arboretum in Wageningen. Deze bijzondere botanische tuin heeft onder andere een unieke verzameling duinrozen, historische cultivars en onderstammen en het grootste aantal wilde rozen ter wereld. Dedde Smit verzorgt een rondleiding over Arboretum Belmonte, samen met de collectiebeheerder. (zie ook: www.belmontearboretum.nl)

In de dagelijkse praktijk vinden uiteenlopende initiatieven plaats op het gebied van 'Tuinen van de Toekomst'.

Korneel Aschman en Peter Verhoeff beschrijven op de volgende pagina's twee voorbeelden.

Pop-up tuinieren met je buurt

De Bajonet als ontmoetingsplek voor de buurt.

Tekst: Korneel Aschman Fotografie: Wolbert van Dijk

Pop-up tuinieren is een cross-over tussen guerrilla-gardening en sociaal tuinieren. Het is kort gezegd de tijd nemen en de ruimte gebruiken; met de buurt een tuin ontwikkelen op een (tijdelijk) braakliggend terrein.

In Rotterdam gebeurde dit in 2010 op twee plekken tegelijk binnen bestaande huizenblokken, waar oude panden gesloopt waren en de nieuwbouw op zich liet wachten. Deze tuinen kregen, onafhankelijk van elkaar, de in tijd en ruimte toepasselijke naam 'Tussentuin'. De verschillende initiatiefnemers ontmoetten elkaar en hebben de Stichting Tussentuin opgericht.

Tussentuin als totaalbeleving

De tussentuin aan de Gaffelstraat (Rotterdam-West) is inmiddels verwijderd, omdat onlangs de nieuwbouw van start is gegaan. Het concept voldeed zo goed, dat hoofdinitiatiefnemer en landschapsarchitect Wolbert van Dijk in oktober 2014 even verderop aan de Bajonetstraat een nieuwe tussentuin is gestart, in samenwerking met een tussentuincollega en stadscorporatie Woonstad Rotterdam. Deze tuin De Bajonet wordt voor langere tijd aangelegd en ligt in een bouwblok, waar op de binnenruimte een schoolgebouw heeft gestaan.

Het concept van de tussentuinen staat voor een totaalbeleving als publieke ruimte voor de buurtgemeenschap. De tuin is daarom laagdrempelig, met een toegankelijke uitstraling. Er kan natuurlijk getuinierd worden, zowel met sierborders als met moes- en kruidentuinen, maar je kunt er ook socializen of de krant lezen bij het theehuis. Tuinieren en sociaal contact zijn een vruchtbare combinatie, ervaren ook veel opentuinigenaren van de Nederlandse Tuinenstichting; het werkt naar twee kanten inspirerend. Dit is ook sterk het geval bij de gemeenschappelijke tussentuinen. Mensen uit eenzelfde straat of woonblok zien en spreken elkaar in de tuin ineens echt. Daar komen goede contacten en initiatieven uit voort. Dit begint al bij de start; de buurtbewoners helpen mee met het ontwerp. Bij de Bajonet is een buurvrouw die haar achtertuin heeft laten opnemen in het geheel, met een labyrint-invulling. Gedurende de totstandkoming worden steeds meer omwonenden enthousiast. Bijvoorbeeld twee verschillende bovenburen; een biologieleraar biedt aan om de buurtkinderen les te geven over de flora en fauna en een musicus wil muziekcursus geven.

Uitnodigende gemeenschapsplek

Een tussentuin is afhankelijk van vrijwilligers. Het ontwerp van De Bajonet is daarop aangepast; een raamwerk van paden en terrassen geeft de tuin een sterke, dragende basisstructuur. De tussenliggende vakken krijgen als pop-up-borders een invulling naar behoefte en mogelijkheden van de betrokkenen. Zo wordt er voor gezorgd dat de buurttuin als uitnodigende gemeenschapsplek blijft bestaan.

De ervaring die de initiatiefnemers hebben opgedaan, delen zij. Mocht u enthousiast zijn geworden voor het concept tussentuin, dan bieden zij via de website tussentuin.nl advies en inspiratie.

De tuinruïne van kasteel Bleijenbeek

Kasteel en tuinruïne.

Bij de kasteelruïne Bleijenbeek, bij Afferden in Noord-Limburg, wordt momenteel hard gewerkt aan een bijzonder tuinproject; de consolidatie en revitalisatie van een heuse, recent ontdekte tuinruïne. De ooit vergeten kasteeltuin zal weer uitgroeien tot een inspirerende beleefstuin met een bijzondere tuinaanleg.

Tekst: Peter Verhoeff
Fotografie:
Wout Hermans en
Peter Verhoeff

Kasteel Bleijenbeek en het bijbehorende landgoed zijn in de 13^e eeuw ontstaan langs de Eckeltse beek. Omstreeks 1700 ontwikkelt het complex zich tot wat in het nabije Duitsland een 'Barockanlage' wordt genoemd, getypeerd door een symmetrische opzet en een lange laan in de as van het kasteel. Het kasteelcomplex is fraai verweven met het omliggende landelijke landschap, dat bestaat uit een beek, weilanden, broekbossen, boerderijen, akkers en een groot bebost stuifduinengebied, de zogenaamde Maasduinen.

Doornroosje

Kasteel, tuinen en landgoed zijn na de verwoesting bij 'Operation Veritable' in februari 1945, als in het sprookje van Doornroosje compleet overwoekerd geraakt en vergeten. Tussen de ruigte zijn veel resten van de oorspronkelijke tuinindeling bewaard gebleven met de contouren van het voorplein en de grachten, taxus en beukenhagen, een berceau van haagbeuk en bijzondere bomen, waardoor een tuinruïne is ontstaan. Deze getuigt niet alleen van de gloriejaren van het kasteel, maar ook van de verwoesting van grote delen van Noord-Limburg in de nadagen van de Tweede Wereldoorlog en de manier waarop de natuur Bleijenbeek weer in bezit heeft genomen.

Het kasteelcomplex en het omliggende landgoed zijn eigendom van verzekeringsmaatschappij a.s.r., die aan de enorme opgave van de herontwikkeling van het hele landgoed werkt. Voor het kasteelcomplex

is een aparte organisatie opgericht: 'Stichting Kasteelruïne Bleijenbeek'. De stichting wil het kasteel weer tot leven wekken en een spilfunctie geven in de lokale samenleving.

Poëtische dimensie

Bij de aanpak van het project staat de verhalende kracht van de objecten zelf centraal; het kasteel en de tuin worden niet gereconstrueerd, maar als ruïne geconsolideerd en met subtiele toevoegingen voor het publiek toegankelijk gemaakt. Kasteel en tuin hebben als ruïne uit zichzelf ook een poëtische dimensie, die zorgvuldig in stand wordt gehouden.

Zo zijn op de plek van de geheel verdwenen gebouwen om het voorplein twee meter hoge grondwallen aangelegd. Hierdoor is het voorplein weer beleefbaar en blijven de archeologische resten van de stalgebouwen en rentmeesterij bewaard. Schanskorven gevuld met puinresten van de gebouwen vormen een zitrand rond het voorplein en accentueren de verdwenen gevels.

Rond de kasteelruïne is de 'droge gracht' als gazonpad ingericht. De resten van de oude taxushagen op de oevers worden geknipt zoals ze zijn aangetroffen: met gaten en in organische, wolkachtige vormen. Vanaf dit gazonpad kan de nieuwe beplanting van de kasteelruïne worden beleefd; een wild ogend mengsel van ramblerrozen, kamperfoelie, wilde clematis en kalkminnende plantensoorten. De voormalige moestuin achter het kasteel wordt op een vergelijkbare manier herschapen: resten van taxushagen, beukenhagen en berceau worden geknipt zoals aangetroffen. In plaats van groentegewassen komt hier een 'perennial meadow' met een afwisseling van bloeiende planten en siergrassen met een wilde uitstraling. Vanaf het lange moestuinpad zal de tuin er uitzien als een grote wilde dubbele border met de kasteelruïne op de achtergrond. Deze beplanting zal de beleving van de kasteeltuin als tuinruïne versterken en toch een verzorgd uiterlijk geven. Na voltooiing van het project wordt het complex overgedragen aan Stichting het Limburgs Landschap, die het tevens zal openstellen als onthaalplek voor het Nationaal Park De Maasduinen.

Maatschappelijke vernieuwing

Tot slot kan het project niet los worden gezien van de bewoners en betrokkenen in de directe omgeving. Vanuit het dorp, de omgeving en de toeristische sector groeit de belangstelling voor het project gestaag. Het eerste huwelijk is reeds gesloten en de plaatselijke fanfare heeft er voor het eerst haar traditionele voorjaarsconcerten gehouden. Het aantal vrijwilligers groeit gestaag; hopelijk binnenkort uitgebreid met een tuinploeg. De vergeten ruïne ontwikkelt zich door hun inzet geleidelijk tot een 'community-project', waarbij het tuinproject katalysator is van een belangrijke maatschappelijke vernieuwing in de streek.

Ir. Peter Verhoeff landschapsarchitect bnt is werkzaam bij Stichting In Arcadië.

Uitgegroeide berceau in de tuin van Bleijenbeek.

Onder links:

Ontwerp voor de
tuinruïne op een
luchtfoto.

Rechts:

Bleijenbeek op de
Topografisch Militaire
Kaart uit 1843.
Bron: Nationaal Archief

Bepalend voor de successen van de Nederlandse Tuinenstichting is de enorme inzet van onze vrijwilligers in diverse commissies (zie het colofon op pagina 31). Impressies uit drie commissies.

LUSTRUMEXCURSIE NAAR VLAANDEREN OP 4, 5 EN 6 JUNI 2015

Tekst en fotografie: Christie Weduwer

Om 17 uur werden we ontvangen in een hotel in Brugge, waar we na het diner een lezing kregen van Martin van den Broeke over buitenplaatsen in Zeeuws-Vlaanderen. Echte buitenplaatsen zoals die in Holland en Utrecht bestonden, had je daar eigenlijk niet, maar er zijn veel hofsteden ofwel herenkamers te vinden, alsmede schansbuitens en ambachtsheerlijke landhuizen uit de 17e en 18e eeuw.

Paradijs

De eerste dag werden er vier tuinen bezocht: van Sarina Meijer-de Feijter in Axel, recentelijk aangepast en verkleind volgens een ontwerp van Arend-Jan van der Horst: een waar paradijs. Hierna voerde de tocht naar Ertvelde naar de smetteloze tuin van de heer en mevrouw De Sy-De Smet, ontworpen door de Belgische landschapsarchitect Erik de Waele. Na de lunch bezochten we in Oosteklo de Hoeve Bijsterveld, ooit ontworpen door de schilderes Nina Balthau en thans eigendom van de familie De Caluwé-Rouseré. De schitterende tuin, bestaande uit diverse kamers was aangelegd binnen en buiten de boerderijomwalling. De tropische hitte ontladde zich bij de vierde tuin in Oedelem met een hevige regenbui, zodat we deze tuin van onder de paraplu bekeken. Ontworpen door en eigendom van de Belgische tuinarchitect Chris Ghyselen, bestond deze tuin ook uit kamers. De volgende dag vertrokken we naar Oostkerke, waar we in de kerk een lezing kregen van Frans Tytgat over de historie van het kasteel. De tuin rond het kasteel van Baron en Baronesse Van der Elst, schitterend gelegen in het Vlaamse land, deed met zijn subtiele en los aangelegde borders Engels aan. Een deel van de tuin is in de jaren dertig ontworpen door Mien Ruys.

Hierna naar Retranchement in Zeeuws-Vlaanderen, naar de tuin van Hugues en Carol de Waele. Een tuin achter een dijkhuisje met diverse tuinkamers en mooie, volle borders. Deze tuin is steeds groter geworden omdat er steeds land is bijgekocht. De manier waarop dat in het ontwerp is opgelost, is kenmerkend en maakt deze tuin bijzonder.

Na de lunch in Damme, waar we ook gelegenheid hadden het stadje te bezoeken, de laatste tuin, 'Topiary' in Zedelgem, eveneens ontworpen door Chris Ghyselen. De structuur van deze tuin van de heer en mevrouw Ludo Christiaen-Standaert wordt geheel bepaald door haagbeuk, *Taxus*, leilinden en schaafiguren in *Buxus*. Na een afsluitende borrel in het hotel was deze geslaagde reis, georganiseerd door Carla de Jonge en Hetty Benschop, ten einde. Voor Hetty was dit de laatste keer, want ze nam hiermee afscheid van de Excursiecommissie.

In de tuin van Sarina Meijer-De Feijter in Axel. De tuin van De Sy-De Smet.

Tuin Chris Ghyselen.

Tuin kasteel van Oostkerke.

Organisatoren Carla de Jonge en Hetty Benschop.

EXCURSIE UTRECHTSE HEUVELRUG EN BETUWE, 4 JULI 2015

Tekst: Kees de Groot Fotografie: Ruud van Norel

Het landgoed Zuylestein, tussen Leersum en Amerongen, bood een verrukkelijke entree met een grote halve cirkel witte *Hydrangea* prachtig afstekend tegen het omliggende groen. De lezing van Thea Dengerink, onderzoeker groen erfgoed en projectcoördinator Landgoed Zuylestein, leerde dat het landgoed, door stadhouder Frederik Hendrik in 1630 verworven, uniek is in Nederland vanwege de tuinen in renaissancestijl. Dat wil zeggen geometrisch aangelegd, met lange lanen en kleine omgrachte percelen, maar het huis niet als centrale focus. Gedurende de wandeling bleek dat van deze tuinen veel historische elementen bewaard zijn gebleven en gerestaureerd. Het kasteel is in de Tweede Wereldoorlog verloren gegaan. Pronkstuk was de ommuurde moestuin met brede paden. Met het volgende grote project, het sterrenbos, was zojuist begonnen, wat bleek uit de verse sporen van de graafmachines.

Vervolgens bezochten we de boerentuin van Huis ten Halve van Suzanne Wolthaar en Hans van der Molen. De grote, lommerrijke boomgaard van meer dan 100 fruitbomen was zo aangeplant dat er nooit meer dan een paar bomen plukrijp waren. De boer, zijn vrouw en een knecht hadden er zo van eind mei tot november werk en omzet aan. Hier werd een verfrissende lunch geserveerd.

Het derde bezoek betrof de villatuin van landgoed Remmerstein bij Rhenen uit 1912. Dit landhuis met rieten dak en klokkentorentje is de laatste 8 jaar liefdevol gerestaureerd. Remmerstein is een rijksmonument. Deze status geldt voor huis, ontworpen door Samuel de Clerq, en tuin, een ontwerp van Dirk F. Tersteeg.

Een lezing van Elyze Storms-Smeets van het Gelders Genootschap over 'nieuwe buitenplaatsen' positioneerde de villa en de 'architectonische stijl' van de tuin in een groter cultuurhistorisch perspectief. Kenmerkend

De tuin van Remmerstein (1913) is ontworpen door Dirk F. Tersteeg.

voor deze stijl en ook voor Remmerstein zijn een duidelijk geordende structuur met strakke lijnen en veel gebouwde toevoegingen, zoals muurtjes, trappen en pergola's. In kleine groepjes leidden de gastvrouwen en gastheer de excursiedeelnemers deskundig door de in 1986 gerestaureerde tuin, waarbij vooral de spectaculaire vasteplantenborders, de romantische pauwetuinen en de lange pergola opvielen. Ondank de hitte, een welgeslaagde excursie.

De Warmoesch Hoff

Mooie moestuin en meer...

Tekst en fotografie: Julia Voskuil

In 1965 kochten Evert Jan en Anke van Beek aan de Brugweg in Waddinxveen twee naast elkaar gelegen smalle akkers in de polder Bloemendaal, omgeven door sloten. In de ‘Kadastrale Atlas Zuid Holland’ van 1832 staan deze percelen opgetekend als ‘hakhout en hooiland’, gronden die het verst van de oorspronkelijke boerderij af lagen. Langs de weg was weinig bebouwing, maar al sinds de Middeleeuwen is het een belangrijke polderweg. Naarmate Gouda zich door de eeuwen heen ontwikkelde werd het zelfs een ontsluitingsweg in de richting van Amsterdam. Het landelijke karakter is tot op de dag van vandaag grotendeels bewaard gebleven en hetzelfde geldt voor de polder.

Koud, nat en zuur

Bloemendaal is de oudste polder van het hoogheemraadschap Rijnland en werd ontgonnen vanaf de 12e eeuw. Het gelijknamige dorp had een parochiekerk, maar de ontwikkeling van Gouda ging ten koste van het dorp. De polder heeft nog steeds een uniek ‘slagenlandschap’ met een historisch veenweidegebied, midden in ‘Het Groene Hart’. Door drooglegging werd het veen aan de lucht blootgesteld en klinkt het organische materiaal met gemiddeld 0,5 cm per jaar in. Dat komt na bijna 800 jaar neer op een bodemdaling van circa 4 meter! De afwatering was aanvankelijk natuurlijk, maar in latere eeuwen moest de polder met dijken en bemaling worden droog gehouden. Op die ingeklonken bodem wonen en tuinieren Evert Jan en Anke van Beek. De grond ligt heel laag en is koud, nat en zuur. Dat stelt speciale eisen aan zowel de inrichting als de beplanting. Met respect voor de cultuurhistorie van hun groene omgeving - openheid, geriefhoutbosjes, legakkers en petgaten - hebben zij het perceel ingericht. Het komt er op neer dat het gedeelte dicht bij huis zeer verzorgd is wat aanleg en onderhoud betreft, terwijl de ‘overgangsgebieden’ minder zorg behoeven. Het verst van het huis mag ‘de natuur’ de baas zijn.

Sier- en nutstuinen

De nieuw gebouwde woning kreeg de naam ‘Kieuwits Horn’ (kievit, weiland), overeenkomstig de locatievermelding op een oude kaart. Het huis is ingebed in een siertuin met borders, met aan de achterzijde

Foto boven:

Het huis ligt ingebed in een siertuin met gazon en borders.

Met de klok mee: 1. Schaduwterras achter het huis bij de wetering met steiger. 2. Zichtlijn door de drie voortuinen, vanaf de geometrische siertuin. 3. Het toegangshek bij de brug. 4. De mooie moestuin (tuin 2) vanaf de 1e etage van het huis. 5. Zicht op de geometrische siertuin (tuin 1) vanuit het huis.

zowel een zonneterras als een schaduwterras op het zuiden. Hier ligt ook een wetering met petgat van ruim 1 hectare, met steiger. In westelijke richting is de zogenoemde Winterdijk zichtbaar, een polderkade met een mooie begroeiing. Voor het huis zijn naast elkaar drie tuinen aangelegd, afgeschermd van de weg door een hoge haag van haagbeuk met vijf amberbomen langs de sloot. Tuin 1 heeft een geometrische indeling, met ronde vormen en een ingetogen kleurgebruik.

Tuin 2 is de ‘mooie moestuin’ met groenten die een lang tuinleven hebben en qua hoogte en kleur goed bij elkaar passen, gecombineerd met eenjarige kruiden, enkelbloemige afrikaantjes, zonnebloemen en Oost-Indische kers. De verhoogde bedden voorkomen te ‘natte voeten’.

Tuin 3 is een nutstuin met vaste mediterrane kruiden in eveneens verhoogde bedden en zachtfruit zoals braam en Amerikaanse bosbes. Ook zijn bomen en sierheesters aangeplant met herfstkleuren zoals *Acer* ‘Nickelsonii’, *Fothergilla*, *Itea*, *Nyssa* en *Parrotia*.

De drie voortuinen zijn afgesloten met een inheemse gemengde haag, waarin *Mespilus germanica* een opvallend accent vormt. In de winter blijft de samenhang tussen huis en tuin zichtbaar en is het uitzicht vanuit het huis aantrekkelijk.

De oorspronkelijke taxushagen zijn vervangen omdat de koude en natte bodem ongeschikt was voor deze haagconifeer. Een Frans rasterhekwerk van 1 meter hoogte is ervoor in de plaats gekomen.

Overgang naar ‘natuur’

Het ‘overgangsgebied’ wordt gevormd door twee schapenweiden en een halfstamboomgaard. In de boomgaard lopen konijnen en staat een hobbykas om speciale groenten op te kweken voor de ‘mooie moestuin’. Voor het overige is de natuur ‘head gardener’. Dit betreft een originele legakker - een historisch element - en een natuurlijke ‘wilde’ weide met poel, struweel en geriefhout.

Warmoesch Hoff
Evert Jan en Anke van Beek
Brugweg 155, 2741 LA Waddinxveen
Tuin nr. 228, Open Tuinen Gids 2015

EEN TUIN ALS BINDMIDDEL

Het klinkt als een droom. In de overvolle Randstad op een landgoed wonen met een hectare grond, waar je zelf je eigen groenten en fruit produceert. Niet als baron of jonkvrouw, maar met zo'n vijftig huishoudens. Dat is 'Geworteld Wonen'. Groen, gezond, ondernemend, duurzaam en leuk! De eerste groep bewoners heeft deze droom op initiatief van Jeroen Simons van architectenbureau Inbo en Alex Sievers van Beyond Now inmiddels uitgewerkt tot een concreet plan dat vanaf november dit jaar gebouwd zal gaan worden. Op de plek van de voormalige buitenplaats Sion in RijswijkBuiten komen straks ongeveer 47 appartementen en eengezinswoningen, een gemeenschappelijke schuur om te werken of te hobbyen en vooral héél veel (moes)tuin.

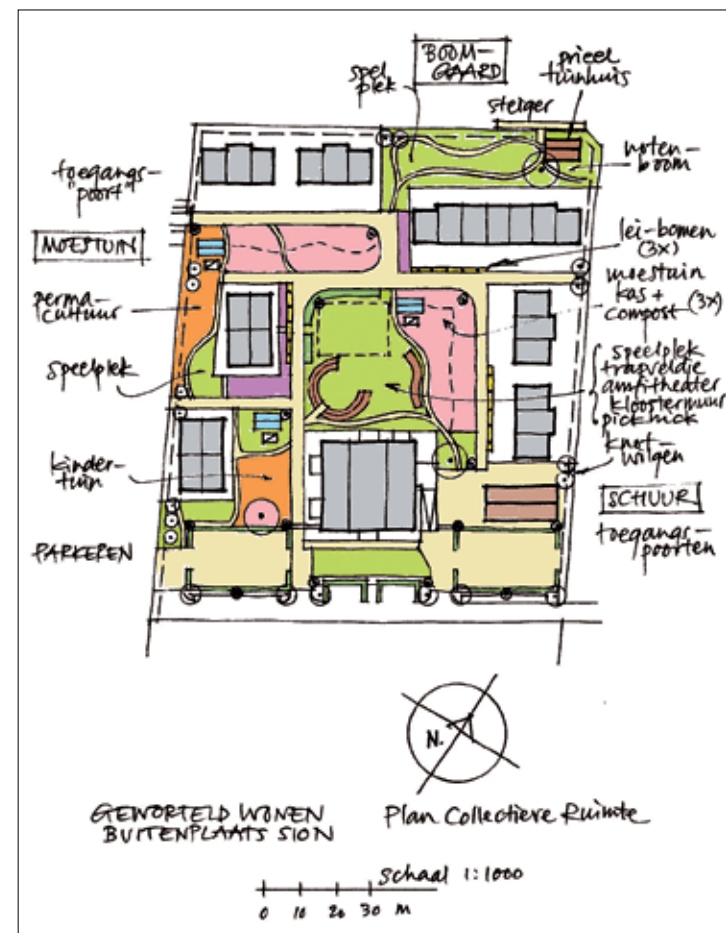
Tekst: Alex Sievers
Fotografie: Arnold Homan

Voetbalveld aan gemeenschappelijke ruimte

In Geworteld Wonen bepalen bewoners zelf hoe de woningen eruit moeten zien, welke duurzaamheidsmaatregelen van belang zijn en wat er gebeurt op de gemeenschappelijke gronden. Natalie Lorenz, ruimtelijk planvormer bij het Hoogheemraadschap, is een van de toekomstige bewoners en al vanaf het begin bij het project betrokken. Voor haar was haar grote hobby tuinieren de reden om zich aan te melden. "Nu heb ik in onze kleine achtertuin in Delft een cementbak van 50 x 50 cm met radijs, wortel en pompoen. Straks hebben we gezamenlijk een voetbalveld aan gemeenschappelijke ruimte. Onze kinderen hebben dan ook veel meer ruimte om te spelen in al dat groen, om boomhutten te bouwen of te ervaren wat groeit en bloeit in de moestuin." Zoiets is in de Randstad normaliter niet meer mogelijk, geeft Natalie aan. Onbetaalbaar en ook ruimtelijk ongewoon. Collectief kan het wel. Natalie en haar man hebben zich ingeschreven voor een hofwoning. "Het is geweldig dat we

als bewoner ook de woning en onze eigen kavel kunnen mee-ontwerpen." "Het is de combinatie van je eigen stukje en iets van ons allen waar je elkaar kunt ontmoeten. Iedereen heeft zijn eigen huis, zijn eigen plek en als je samen iets wilt doen, dan kun je dat opzoeken in de collectieve buitenruimte van maar liefst 8.000 m²", zegt Cindy Raaphorst, net als Natalie ook al vanaf 2012 betrokken. In die buitenruimte komen naast de moestuin ook een boomgaard en een speelplek voor kinderen. De moestuin krijgt een gemeenschappelijk deel, maar ook is er ruimte voor de kopers om zelf wat te experimenteren. Naast het collectieve element ligt de kracht van Geworteld Wonen in de ambitie voor de thema's ecologie, stadslandbouw en gezondheid.

"Voor mij is Geworteld Wonen in zijn concept bijzonder", zegt Alex Sievers, namens Beyond Now een van de initiators van het plan. "De tuin is het element dat de harten van de toekomstige bewoners sneller doet kloppen. De tuin is het bindmiddel om met elkaar te bouwen aan een nieuw stukje samenleving. Dat maakt dat de woningkopers er samen de schouders onder willen zetten en dat ze snappen dat niet iedereen altijd dezelfde mening hoeft te hebben om een ideaal na te streven. De tuin met al zijn variatie is in mijn ogen een prachtig voorbeeld van wat we met een gezocht woord ook wel de participatiesamenleving noemen. Genieten van het groen en ook nog eens een bijdrage leveren aan een duurzamere maatschappij gaan daarin mooi mee".

Woningen met heel veel (moes)tuin.

Tussen Rijswijk en Delft wordt een nieuw woongebied gerealiseerd. Op het terrein lag oorspronkelijk het klooster en later de buitenplaats Sion; in de loop van de 19^e eeuw is het omgevormd tot hoogwaardig kastuinbouwgebied. Elementen van de buitenplaats zijn nog steeds aanwezig, zoals de huisplaats, de omgrachting, hekpalen bij de entree, restanten van het bouwhuis en toegangswegen. De Monumentencommissie is gevraagd een bijdrage te leveren om de oude buitenplaatscultuur met de rijke tuinkunst en de tuinbouwtraditie van het gebied te verbinden met de nieuwe woonfunctie. Jan-Willem Edinga van de Monumentencommissie heeft een presentatie gehouden over de betekenis en het gebruik van historisch waardevolle tuin- en landschapselementen in stedenbouwkundige en landschappelijke opgaven. Deze heeft het concept Geworteld Wonen in hoge mate geïnspireerd.

*Op de bres voor bedreigd groen
erfgoed: in haar lustrumjaar steunt de
Nederlandse Tuinenstichting de unieke
rozenscollectie van Arboretum Belmonte.
De hulp van onze donateurs hebben we
hierbij hard nodig. Uw bijdrage, klein
of groot, kunt u schenken via iDeal op
onze website: www.tuinenstichting.nl.
Op 26 september maken we tijdens het
lustrumevenement de opbrengst bekend.*

TUIN NEDERLANDSE TUINENSTICHTING

De Nederlandse Tuinenstichting, opgericht in 1980, streeft naar het behoud van tuinen en parken die van belang zijn door vormgeving, beplanting, cultuurhistorisch karakter en ligging. De NTs voert hiertoe onderzoeken uit en geeft adviezen aan eigenaren, beheerders en overheden over planontwikkeling, herstel, beheer en aanpassingen.

Met hun financiële bijdrage ondersteunen onze donateurs de doelstelling van de Tuinenstichting: het beschermen van waardevol tuinhistorisch erfgoed. De NTs organiseert voor donateurs cursussen, excursies en inleidingen over aspecten van de tuinkunst, tuincultuur en tuin- en landschapsarchitectuur.

Donateurs ontvangen vier keer per jaar het Tuinjournaal en in maart de Open Tuinen Gids met een tuinpas waarmee de NTs-tuinen op de aangegeven data gratis te bezoeken zijn.

Meer informatie over de Nederlandse Tuinenstichting en haar activiteiten?

Bezoek de website: www.tuinenstichting.nl;
volg de Tuinenstichting op Twitter, of 'like' de
Tuinenstichtingpagina op Facebook.

De jaarlijkse donatie voor particulieren bedraagt minimaal € 47,-, buitenland € 50,-; 5-jaars lidmaatschap € 188,-, dus 1 jaar gratis (buitenland € 200,-); 1 jaar junior/student € 30,- (kopie legitimatie meesturen). Het donateurschap geldt per kalenderjaar en wordt automatisch verlengd, tenzij de donateur opzegt vóór 1 november van het lopende jaar. Daarnaast kent de NTs geschenk- en bedrijfsdonateurschappen. Bij het bureau is informatie te verkrijgen over het doen van schenkingen en legaten.

BESTUUR NTS

Beline Geertsema-Key, voorzitter, Robertien Aberson, project sociaal tuinieren, Lara de Graaf, secretaris Hein Krantz, vice-voorzitter, Gea de Groot-Op den Brouw, juridische zaken/penningmeester, Emilie Horst-Goossens, public relations, Michiel Plomp, excursiecommissie, Annemiek Tromp, monumentencommissie

MONUMENTENCOMMISSIE

Annemiek Tromp, voorzitter, Christieweduwer, secretaris, Piet Bakker, Henk Barkhof, Lenneke Berkhout, Jan-Willem Edinga, Hanny van der Heide, Mariël Kok, Carla Scheffer, Willem Verhoeven

EXCURSIECOMMISSIE

Michiel Plomp, voorzitter, Marjorie Gisolf, Roswitha Kleipool-De Regt, Roelke Nienhuis, Ysk Vondeling, Lisette van Zandvoort-Gerritsen

OPENTUINENCOMMISSIE

Gonne Doorman-Van den Wall Bake, voorzitter, Anne van Apeldoorn, Marianne Bielders-Bergmans, Rita den Breeje, Beline Geertsema-Key, Brigitte Gentis-Van Dam Merrett, Lietje de Vree-Van den Bergh

PUBLICATIECOMMISSIE

Marianne van Lidth de Jeude, voorzitter, Charlotte Korthals Altes, Carla Romijn-Schütte, Honey Wolff

REDACTIE TUINJOURNAAL

Marian Lenshoek, hoofdredacteur, Korneel Aschman, Martje van den Bosch, Emilie Horst-Goossens, Ronald van Immerseel, Martin Knol, Éva Kovács, Anne Wolff

COMMISSIE SOCIAAL TUINIEREN

Suzanne Kooij, projectleider, Robertien Aberson, Marilies Jacobs, Wendy Molenaar, Suze Peters, Carlo de Waal

COMMISSIE WEBSITE

Suzanne Kooij, Hanneke Jelles

BUREAU NTS

Suzanne Kooij, hoofd bureau, Josje Engel, Ellen Kickhefer, Marleen Kooij
Het bureau van de NTs is bereikbaar op maandag, dinsdag en woensdag van 10-13 uur.

RAPORTEURS MONUMENTENCOMMISSIE

GRONINGEN - Stieneke van der Wal, FRIESLAND - Rita Mulder-Radetzky
DRENTHE - Thea Brouwer, OVERIJSEL - vacature GELDERLAND - Henk Barkhof,
Hanny van der Heide, UTRECHT - Mariska de Boer, NOORD-HOLLAND - Piet
Bakker, NOORD-HOLLAND/AMSTERDAM - Juliet Oldenburger, ZUID-HOLLAND /
ROTTERDAM e.o. ZUID-HOLLAND / DEN HAAG e.o. - Joost Gieskes, ZUID-HOLLAND
OVERIG - Inge Castelijns, NOORD-BRABANT - Willem Verhoeven en Carien van
Bortel ZEELAND - Nelleke van der Feltz-van Heumen, LIMBURG NOORD - INCL
LAND VAN CUIJK EN RIJK VAN NIJMEGEN - Anneke Meijsen, LIMBURG MIDDE - Fon
Habets, LIMBURG ZUID - Mauk Driessen

COLOFON

32e jaargang, nummer 3, september 2015. Een uitgave van de Nederlandse
Tuinenstichting. Verschijnt 4x per jaar. ISSN 1382 - 2659.
Oplage: 3.100 exemplaren
Redactie: Redactiecommissie Tuinjournaal
Eindredactie: Hanneke Prins
Vormgeving: MAT ONTWERP BNO, Den Haag
Druk: Drukkerij Ten Brink, Meppel

NEDERLANDSE TUINENSTICHTING

Kolk 28, 1012 PV Amsterdam, T 020 623 50 58
Website: www.tuinenstichting.nl E-mail: info@tuinenstichting.nl
Giro 559 54 46 (ING Bank) IBAN NL28 INGB 0005595446 / BIC INGBNL2a

De redactie heeft getracht alle rechthebbenden van het illustratiemateriaal te achterhalen. Mochten personen of instanties desondanks van mening zijn dat rechten niet zijn gehonoreerd, dan kunnen zij met de redactie contact opnemen.
De redactie behoudt zich het recht voor artikelen te weigeren dan wel te redigeren of in te korten.
Inzending geeft de redactie het recht het artikel tevens te plaatsen op de website van de Nederlandse Tuinenstichting. De auteursrechten op deze artikelen blijven volledig bij de auteurs berusten.

Bedrijfsdonateurs van de Nederlandse Tuinenstichting:

Bangert en Van Hagen; www.benvh.nl
Groenpartners, www.groenpartners.nl
Haagplanten, www.haagplanten.nl
De Wiltfang, www.dewiltfang.nl
Kwekerij Abbing, www.kwekerijabbing.nl
Historisch Groen beheer, www.historischgroenbeheer.nl
Hoveniersbedrijf Stip, www.hoveniersbedrijfstip.nl
Stadshoveniers, www.stadshoveniers.nl